

DÍA DAS ESCRITORAS 2026

As amigas como forma de liberdade

XUNTA
DE GALICIA

BIBLIOTECAS
ESCOLARES
DE GALICIA

ÍNDICE

PRESENTACIÓN	3
MARILAR ALEIXANDRE	5
MARÍA ÁLVAREZ LANDESA	6
TAMARA ANDRÉS	7
BEGOÑA CAAMAÑO	8
BEGOÑA CAAMAÑO	9
MARICA CAMPO	10
PAULA CARBALLEIRA	11
FINA CASALDERREY	12
YOLANDA CASTAÑO	13
LORENA CONDE	14
ROSA ESTÉVEZ GANTES	15
GRUPO FEMENINO DE OURENSE	16
AURORA MARCO	17
ANISIA MIRANDA	18
ANA MOREIRAS	19
TERESA MOURE	20
NEREA PALLARES	21
EMMA PEDREIRA	22
CHARO PITA	23
MARÍA XOSÉ PORTEIRO	24
MARÍA REIMÓNDEZ	25
ANA ROMANÍ	26
TANXUGUEIRAS E FILLAS DE CASANDRA	28
SUSANA SÁNCHEZ ARÍNS	30
XIANA DO TEIXEIRO	31
CARME VARELA	32
BIBLIOGRAFÍA	33

PRESENTACIÓN

Neste ano 2026, na súa XI edición, o día das escritoras está dedicado ao Lyceum Club Femenino, do que se cumpre o centenario da súa fundación. Co lema “As amigas como forma de liberdade” recupérase un espazo que serviu de encontro, apoio e desenvolvemento para as mulleres daquel tempo. Das máis de 500 socias do Lyceum das que se recollen actualmente os seus [nomes](#), a organización seleccionou unha serie de textos para a lectura continuada que na Biblioteca Nacional de España se vai desenvolver o día 19. Houbo algunha galega entre aquelas 500, é o caso de Dolores Giménez-Coronado Soto (A Coruña, 1864), Aurora Rodríguez Carballeira (Ferrol, 1879), Regina García García (A Coruña, 1898), Emma Rodríguez Novo (Mondoñedo, 1899), Natalia Peinador Porrúa (Mondariz, 1906), Yolanda Fernández Bordás (Ourense) e Elena Sánchez de Anido (Santiago de Compostela, 1877), que ademais de socia de número foi vogal da xunta directiva e tamén profesora da Institución Libre de Enseñanza. O caso de [Aurora Rodríguez Carballeira](#) é especialmente singular, súa filla [Hildegart Rodríguez Carballeira](#), nacida en Madrid e cunha moi temperá e destacada capacidade e produción intelectual, tamén foi socia do Lyceum e as circunstancias do seu nacemento e crianza, e da súa morte a mans da súa propia nai, foron tratadas en novelas, no cine e no teatro. Hildegart, que morreu ós 18 anos, foi unha articulista destacada e autora dunha ampla obra sobre sexoloxía e contral da natalidade. Outras mulleres do Lyceum non naceron en Galicia mais si tiveron unha certa vinculación galega, son Georgina Porrúa, María del Mar Terrones, Edwidge Gifford, Ana Hermida García e Ascensión Vidal Piazuolo. Sobre elas podemos obter información na web do [Lyceum](#), no Portal dos Arquivos Españoles ([PARES](#)) e no [Álbum das mulleres](#) do Consello da Cultura Galega.

Ademais da presenza galega no Lyceum, e seguindo a proposta deste ano, convén lembrar colectividades e organizacións, por veces organizadas e noutra ocasións espontáneas, que na historia de Galicia entreteceron a vida e a loita das mulleres. Convidamos a visitar o [apartado específico](#) do Álbum das Mulleres do Consello da Cultura Galega para coñecer esta realidade colectiva, a miúdo descoñecida. As [cartografías](#) que no Álbum se dedican a varias mulleres pioneiras tamén son de interese á hora de coñecer alianzas e referentes.

Collendo como fío condutor o lema desde ano, desde a Asesoría de Bibliotecas Escolares presentamos unha escolma de textos de formatos e autoras diversas que trataron as alianzas femininas desde distintas perspectivas, desde a amizade íntima ás redes de apoio e creación colectiva. Na escolma ten un lugar destacado Begoña Caamaño, non só como figura á que neste 2026 se lle dedican as Letras Galegas senón tamén porque ela, como autora e co seu compromiso persoal, foi casa e amiga, referente e tecido matricial das súas amigas, das amigas das amigas e das amigas que están por vir.

Autoras e textos

- Marilar Aleixandre, *As malas mulleres*
- María Álvarez Landesa, “Comadre: unha palabra para contarnos”
- Tamara Andrés, *Irmá paxaro*
- Begoña Caamaño, *Morgana en Esmelle*
- Begoña Caamaño, “Pensar: Non; dicir: Non; escribir: Non”
- Marica Campo, *Memoria para Xoana*
- Paula Carballeira, *As alumnas*
- Fina Casalderrey, *A lagoa das nenas mudas*
- Yolanda Castaño, *Voz das amigas*
- Lorena Conde, *Velloucas & Minchas*
- Rosa Estevez Gantes, *Soños á beiramar*
- Grupo Feminino de Ourense do Partido Galeguista, “Un chamamento ás mulleres galegas”
- Aurora Marco, *fragmentos de intervencións*
- Anisia Miranda, *Mitos e lendas da vella Grecia*
- Ana Moreiras, *Madialeva*
- Teresa Moure, *Herba moura*
- Nerea Pallares, *Punto de araña*
- Emma Pedreira, *Os corpos invisibles*
- Charo Pita, *Velliñas*
- María Xosé Porteiro, *As benfaladas*
- María Reimóndez, *Volvo! O regreso de Usha*
- Ana Romaní, “Nas casas das amigas”
- Susana Sánchez Aríns, *Arte menor*
- Tanxugueiras e Fillas de Cassandra, “Quen é a que canta?”
- Xiana do Teixeiro, *Tódalas mulleres que coñezo*
- Carme Varela, *As desterradas*

MARILAR ALEIXANDRE

As malas mulleres. Vigo: Editorial Galaxia, 2021.

[...]

15. Disciplina: A regra fundamental que rexe a vida nesta casa é o silencio. O silencio serve para mortificar a lingua, que segundo o apóstolo Santiago é fonte de toda iniquidade. Non lles será permitido falar nunca con ninguén de fóra, sen asistenta, excepto co pai e a nai, se estes as levasen á Casa. Xaxuarán todos os venres. Non poderán ler outros libros que os relixiosos, vidas de santos ou a Guía dos Pecadores do Granada. Non se deben tocar unhas a outras, nin por xogo nin por amizade, e aínda máis deben absterse de bicos e toda clase de accións indecentes. Ao ser amoestadas, deberán poñerse de xeonllos e escoitar humildemente, sen escusarse; de responder con pouco respecto, serán castigadas. Se o seu comportamento o merecese, poderán ser encerradas nun cuarto separado.

[...]

Reglamento do Establecemento da N. S.^a da Caridade do Refuxio

Señorío de Biscaia, febreiro 1860

[...] A amizade fai máis levadías as penas. Se as amigas teñen un común propósito, o empeño de mudar a situación dos presos, a das propias prisións, mesmo parecendo fin inalcanzable, pode escorrentar a melancolía, á que a Visitadora é dada por natureza.

Con todo, Juana María ten nestes días os ollos encarnados, o ánimo baixo.

—Ás veces non te decatás do moito que lle queres a unha persoa até que estás perdéndoa. Paquita é unha muller excepcional, marabillosa. Non sei que sería a miña todos estes anos de non ser por ela. Non imaxino que vai ser de min. Eu son quince máis vella, debería ir por diante...

Crébaselle a voz, non pode seguir. A Visitadora estráñalle este dó por unha serventa. Non é unha filla, unha irmá. Porén, é certo que as poucas veces que tivo ocasión de falar con Paquita comprobou a súa bondade, a súa harmonía, mesmo a cultura, insólita nunha criada. Os camiños dos sentimentos son inescrutables. [...]

MARÍA ÁLVAREZ LANDESA

“Comadre: unha palabra para contarnos”, *Praza.gal*, 16 de decembro de 2022.

Hai palabras lentas que agochan historia e historias; palabras que poden ser pronunciadas nas aldeas, pero tamén nas cidades. Palabras que quecen os corazóns porque respiran devagar no mundo dos afectos; porque, ateigadas de connotacións sempre necesarias, superan a superficialidade das modas todas. Unha desas palabras é comadre.

Este termo forma parte da miña historia desde que era moi nova, pois sempre escoitei miña avoa explicar como as mulleres creaban entre elas redes para poder apoiarse nun entorno claramente adverso. E como ademais tiveron a sorte de medrar nunha familia con moitas mulleres que, de xeito cotián, partillaban traballo, lecer e conversa, non podo entender a vida sen comadres.

Coido que o poder do termo reside no feito de ser unha palabra necesaria, porque as mulleres de agora, coma as de antes, precisamos construír redes e habitar espazos nos que poder sentirmos acollidas, seguras, valoradas, escoitadas, atendidas e entendidas. O valor desta voz reside na forza de todo aquilo ao que remite. E as que temos o privilexio de contar nas nosas vidas coa presenza de comadres sabemos moi ben cal é a maxia que latexa nesta palabra. [...]

TAMARA ANDRÉS

Irmá paxaro. Arzúa: Cuarto de inverno, 2019.

descendo a longa estrada
ata a faldra da montaña
onde nacemos
para abrollar
a túa memoria

instálome
narciso que xermola neste mar
de perdas
e tento romper vertical
a forma que atravesa a auga

invoco todos os nomes
enredados na historia
da nosa infancia

ningún é xa,
pero ti segues
a voar
aló no alto
contornando unha e outra vez
o cume que cada día
pronunciabamos imposible

soa
música doutroa

o carrusel no que endexamais
montamos por ausencia de pais
roupa limpa
cartos

a forma
dos teus ollos
segue abarcando
todas as miradas

BEGOÑA CAAMAÑO

Morgana en Esmelle. Vigo: Editorial Galaxia, 2014.

- Non pensas que é chegada a hora en que nós as dúas falemos devagar e pois que unha sabe da outra os terríbeis segredos, abramos de vez os nosos corazóns para ver de entender que foi o que arrasou vidas e acabou coa nosa felicidade? Que estrañas forzas se aliaron para facérmonos ás dúas desgraciadas?

E el foi que cando regresou, escoltada pola Marcelina, a porta da alcoba estaba pechada e tentaron abrir topárona trancada, e ao bater nela respondeulles a nosa dona Xenebra con voz acougada e díxolles que marchasen, que nada malo pasaba e que ela e mais a dama Morgana tiñan por diante unha longa parolada. A Manoeliña quixo chamar polo Xosé do Cairo, para que botase abaixo a porta e separase pola forza as dúas señoras, que o meu don Merlín xa ben lles deixara mandado para que evitasen ese encontro, e moito menos se se producía en tanta soidade. Marcelina palmeoulle o lombo para a tranquilizar, cousa que logrou un pouco, dicíndolle que aquelas eran dúas señoras de casa grande e de berce de altura e que non había que temer que se rabuñasen e trabasen coma gatas, mais mandouna quedar alí na porta. Alerta, dixo, a calquera ruído, por se a cousa se desmandaba. E logo a Marcelina baixou de novo para a cocíña e volveu subir traendo nunha man unha tisana para axudar a lle quitar os nervios á rapaza e na outra un tallo para que agardase sentada, pois ben se podía ver que aquela das dúas damas ía ser unha conversa longa e demorada.

Ata ben pasada a tarde di a Manoeliña que estivo a porta do cuarto pechada, e nesas horas todas, aínda que xa non berros nin palabras tan fortes e feas coma as que antes escoitara, si sentiu prantos e pareceulle que eran as dúas damas as que choraban, ás veces de xeito maino e outras con gran desconsolo, e que primeiro eran os laios dunha e logo os lamentos da outra os que se escoitaban para acabar chorando ambas asemade. E di a Manoeliña que ela non sabía senón rezarlles á virxe e a todos os santos para que o meu señor Merlín axiña regresase que, pese ás palabras tranquilizadoras da Marcelina, non lle parecía a ela aquela fose cousa aquelada. E que máis medo se lle puxo no corpo cando os prantos cesaron e xa non se ouviu nada, que non facían máis que vírselle á cabeza moitos dos contos e lendas que tiña escoitado, xentes que visitaban a casa e falaban de princesas malfadadas que morrían desecadas de tanto choraren, de damas que ficaban convertidas en laverkas ou calandras para mellor cantar así as súas mágoas.

E nestes pensamentos tráxicos estaba cando de socato se abriu a porta do cuarto e se lle presentou a dama Morgana, cos ollos encarnados e irritados de tanto chorar mais coa face serena e a voz amábel pediulle con moito miramento e agarimo que fose onda a Marcelina para ver se lles podía preparar algo de comida. E sen se atrever a responder, e antes de dar cumprimento ao mandado da dama, Manoeliña fitou para dentro do cuarto á fin de comprobar que tamén a señora Xenebra estaba sa e intacta. E sa estaba, e máis do que estivera antes, que a catarreira lle pasara e comeu con grande apetito o caldo e o asado de cabrito que Marcelina lles preparara. Logo, a señora Xenebra mandou a Manoeliña a polo pano no que sempre bordaba e pediulle tamén que lle levase dúas tesoiras pequenas e douradas. Así o fixo a Manoeliña e, cando chegou coa encomenda, as dúas damas puxéronse con alegría a desfacer o durante tantos anos bordado, cortando sen remorsos os fíos de ouro, anil e prata que tanto custaba conseguir e que o meu señor Merlín facía vir para dona Xenebra dende a cidade de Ruan ou ben da feira de Tilsit [...]

BEGOÑA CAAMAÑO

“Pensar: Non; dicir: Non; escribir: Non” en *Axenda Feminista*. Observatorio da Mariña pola Igualdade: 2013 (texto obtido da edición facsimilar de As Amigas. *O libro das amigas*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega, 2026).

Pensar: Non; dicir: Non; escribir: Non

Educadas na submisión e no consentimento perpetuo. Obrigadas a dicir sempre si; a sermos como se esperaba que fósamos, como se quería que foramos... as mulleres aprendemos dende moi cedo a calar e asentir, a non dicir e non facer aquilo que nos afastaba da norma, a reprimir e mesmo avergoñármolos de pensamentos e sentires que nos convertían en «malas», porque a bondade era, é, obedecer.

Afortunadamente sempre houbo transgresoras, mulleres insubmisas e rebeldes que se atreveron un día a dicir NON: na casa, na cama, na rúa, na fábrica, tamén na escrita.

Escribir cura as miñas dores. Libérame dos meus medos, escorrenta as pantasma que me atormentan. Escribir permíteme crear espazos de xustiza e liberdade máis semellantes ao mundo no que desexaría vivir. Pero, como muller feminista, escribir non é tan só unha opción individual. Escribir forma parte tamén do compromiso colectivo coas mulleres que loitan en diferentes fronteiras. Escribir é unha homenaxe ás mulleres que me abriron camiño, aquelas que dixeron NON, moitas veces a costa da súa vida. Pero, sobre todo, escribir é unha obriga con todas aquelas outras que aínda non descubriron a palabra que nos fai libres e fortes, aquelas que aínda non saben a grande revolución que se desencadea cada vez que alzan a voz e da súa boca sae un simples NON.

MARICA CAMPO

Memoria para Xoana. A Coruña: Espiral Maior, 2002.

[...]

Unha das maiores riquezas que gardo para ti son os amigos e as amigas. Tamén eles te han estimar porque es cousa miña e con iso xa lles abonda.

Hai tres meses que llo contei todo a Laura e atopei nela, como sempre, todo o agarimo que precisaba. Díxome que a decisión debía tomala eu e que, se chegabas, tamén te tiña que compartir con ela.

Laura imparte clases de literatura na universidade e escribe novelas e contos infantís. Non sabes a sorte que vas ter porque, ademais das historias que che contará Carme, as que veñen de Pepa a Toupá e outras novas, Laura hate adormecer a miúdo con algún conto que nunca escribiu e que irá inventando e alongando ata que non poidas co sono. Se cadra, ao día seguinte, quererás saber o final, pero ela xa non lembrará nada.

Tamén a min me adormeceu moitas veces dese xeito porque, a miúdo, precisamos volver á infancia e que alguén colla as rédeas do noso sono.

Un día, despois de marchar Lalo, contoume a historia dunha muller que se miraba no espello e non se vía, afeitada como estaba a mirarse só nos ollos dos homes. Os homes marcharan todos, sempre é así, ás súas batallas, e a muller ficara na casa, agardando e esmorecendo como unha verza ao sol (parecerache que aquí debía poñer o nome dunha flor, pero non, a Laura gústalle romper a tensión con humoradas dese tipo, porque é moi graciosa). Mais un día pasou por alí unha amazona e convidouna a subir no seu cabalo para iren xuntas percorrer mundo.

Comezou a contarme as aventuras que viviran aquelas mulleres e, no medio dunha, adormecín.
[...]

Alén de amigos meus como Laura, Silvio e moitas e moitos outros que che presentarei cando chegues, porque agora sería alongar demasiado este capítulo, gozarás dos que escollas ti se tes a sorte de que tamén eles te escollan. Debes saber, iso si, que a amizade hai que coidala e que é como unha criatura que, canto máis forte sexa, con máis agarimo é preciso que a tratemos. [...]

PAULA CARBALLEIRA

As alumnas. Vigo: Editorial Galaxia, 2023.

ROSA

Imaxinemos por un momento que o pasado, ese que cremos afortunadamente enterrado, desafortunadamente resucita.

Imaxinemos que se borran de súpeto as pequenas vitorias que fomos conseguindo, as pequenas liberdades, os pasos tímidos cara a un mundo mellor, polo menos algo mellor para quen máis sofre as inxustizas, que nunca son pequenas.

Dun día para outro, as nenas e os nenos teñen unha educación diferente, segundo sexan nenas ou nenos.

As alumnas aprenden a ser boas amas de casa, boas compañeiras para os seus futuros homes, que terán poder sobre elas, que decidirán por elas, que autorizarán ou non as súas iniciativas ata os límites do razoable.

As alumnas, alén das nocións básicas de costura e cociña, saben ler e escribir, doméstica, facer contas para a economía estar no seu sitio, onde corresponde. Os soños, as esperanzas, a independencia, as inquietudes, vólvense privilexios para as mulleres que nalgún momento rozaron a igualdade coa punta dos dedos. As mestras que ensinan a vida doutra maneira son silenciadas, apartadas das escolas. E recíbese esa pobreza cos brazos abertos.

Se es muller, tes máis obrigas ca dereitos

Se es muller, debes aprender submisión.

Calar e dar un paso atrás.

Non é ficción. Non aconteceu nun país estranxeiro, lonxe de nós. Aconteceu aquí, aquí mesmo.

Foi despois dunha guerra.

[...]

ELVIRA

Comigo non fai falta que disimules, Rosa Lires Abelleira. Achegácheste a min na escola, miúda, con eses ollos grandes, que eras só ollos, e dixéchesme: "Queres ser a miña amiga?" As nenas que estaban ao meu carón: Pacita, Luz, Trini, Marta.... botáronse a rir. Rosa Miserias, chamábanche. E eu respondín: "Si." Desde aquela fomos inseparables.

FINA CASALDERREY

A lagoa das nenas mudas. Vigo: Edicións Xerais, 2007.

Aniñada e agarrada ás súas ceras de cores e ao seu caderno de debuxo, Ío gorécese da forte tormenta, arrimada a unha das paredes. Amina achégase devagariño. Míranse. Ponse ao seu carón e vaise aniñando ata adoptar a mesma postura ca ela.

Así permanecen, escoitando o repenique da auga no tellado, mentres o día vai marchando pouco a pouco. Amina saca a lanterna do peto, acéndea e, coa súa luz alongada, xoga a ser unha fada que move unha varíña máxica en todas as direccións. Daquela, xusto na parede de en fronte, descobre unha especie de monstro.

–Debuxáchelo ti?

–Si –Ío comprendeu e contesta–: Gústame este sitio.

–É bonito.

Ío permanece un tempo calada, logo, coma se adiviñase os pensamentos de Amina, aclara:

–É un ogro.

A luz da lanterna vai percorrendo as paredes...

–E esoutro de alí. Que é? Semella unha pomba.

–Si, é a miña a avoa.

Amina non comprende moi ben e volven a calar. O que non din as súas palabras dino os seus xestos e as súas miradas. A luz doutro raio dá paso a un novo ruxido dun trono. Amina ofrécelle a súa man e Ío acepta, estende a súa cara a Amina. Aínda seguen sen falar un bo anaco, ata que o monstro da tormenta semella afastarse.

–É meu pai –fala de repente Ío amosándolle a Amina unha folla do caderno cun ogro semellante ao da parede de en fronte.

[...]

YOLANDA CASTAÑO

“Voz das amigas”, 2011. Canción de Leilía no seu disco Consentimento (2011), música tradicional.

A miña voz, compañeiras,
non naceu para afastar.
Se non fose por vosoutras,
como ía camiñar?

Miña irmá, miña irmá, miña amiga,
tan igual a min e tan distinta,
dáme a man e faremos cordada,
ven comigo, miña camarada,
dáme a man e faremos cordada,
ven comigo, miña camarada.

A miña voz, compañeiras,
tráíoa para partillar.
Se non fose por vosoutras,
como ía camiñar?

Miña irmá, miña irmá, miña amiga,
tan igual a min e tan distinta,
dáme a man e farémonos grandes,
temos xuntas a forza dos mares.
Dáme a man e farémonos grandes,
temos xuntas a forza dos mares.

A voz das miñas amigas
Dame folgos pra avanzar.
Se non fose por vosoutras,
como ía camiñar?

Miña irmá, miña irmá, miña amiga,
tan igual a min e tan distinta,
todas xuntas non temos fronteira,
ven comigo, miña compañeira.
Todas xuntas non temos fronteira,
ven comigo, miña compañeira.

Miña irmá, miña irmá, miña amiga,
tan igual a min e tan distinta,
dáme a man e faremos cordada,
ven comigo, miña camarada,

todas xuntas non temos fronteira,
ven comigo, miña compañeira.

LORENA CONDE

Velloucas e minchas. Arzúa: Cuarto de inverno, 2020.

[...]

-Mira, Sofi, se queres saber a miña opinión, penso que si, que hai moita xente que as odia por seren como son e non se avergonzaren. Eu mesma, sen chegar a tanto, tampouco lles quería ben. Xa ves que parvada, pero é moi doado xulgar con dureza a vida da veciña aínda que moitas veces non saibas moi ben a que raios andas ti coa túa. As persoas somos impertectas e perfeccionármonos dá un traballiño que non todo o mundo está disposto a facer. Agora ben, tamén che digo, que non penso que as pintadas nin todo o demais teña que ver con seren elas lesbianas e eu amiga delas –cala de súpeto, como se se acabara de decatar de que falou en exceso.

–Todo o demais? Que é todo o demais?

ROSA ESTÉVEZ GANTES

Soños á beiramar. Pontevedra: Kalandraka, 2022. Ilustracións de Rafa Antón.

[...]

De camiño, Tainá lembrouse de Luana,

a pequena veciña que chegara había pouco á vila.

As dúas naceran no mesmo país e deseguida se fixeran amigas.

Pasou pola súa casa e chamouna a berros:

-Luana! Vamos xogar co papaventos!

Coma un lóstrego, Luana apareceu e xuntas marcharon á praia.

[...]

GRUPO FEMENINO DE OURENSE

Un chamamento ás mulleres galegas, A Nosa Terra, 22 de setembro de 1934.

Grupo Femenino de Ourense

Un chamamento ás mulleres galegas

Ás nosas irmáns galegas dirixímoslle un saúdo e ao mesmo tempo as animamos e rogamos que lean con amor esta carta e pensen un pouco nos seus párrafos.

Sabemos que son moitas as donas galegas que teñen falado da nosa decisión ao orgaizare en Ourense un Grupo Femenino Galeguista e algunhas teñen loubado a nosa boa idea. ¿Por qué non vos xuntades, como nós o temos feito, se levades dentro ise anxeio que sentimos as donas galegas de poder vivir n-unha Terra ceibe, que hoxe está enlizada pol-a ambición de xentes que non sinten coma nós, nin falan como nós, nin n-ela disfróitan como nós, porque a descoñen e nos caloñan e persiguen sen nos escoitare? ¿Cecais teñen medo de que as convenzamos? Pode ser. Certamentes, son un impedimento pr'as nosas arelas que son ben fidalgas e desintresadas.

Por iso, ousamos dar iste paso coa seguranza de que non vos demoraredes en seguire o noso eixemplo, formando un Grupo Femenino, e, podendo, con meirande número de afiliadas que eiquí. Somos arredor de medio cento na cibdade e sabemos que se están orgaizando outros Grupos nos pobos da comarca.

¡Adiante, mulleres patriotas da nosa Terra. Todo por Galiza, sen importarvos que comentarán os vosos aitos e que poidan censurarvos. Como se trata de traballar pol-a nosa Patria, podedes levar a fronte ergueita e por elo sentiredesvos orgullosas ao igoal das vosas irmáns de Ourense. Adiante, ¡TERRA A NOSA!

A Presidenta,
Celia Bouza

A Segredaria,
Mercedes do Campo

AURORA MARCO

Fragmento final da intervención *As fermosas licións de Xohana Torres*, na entrega do Premio Xohana Torres no Concello de Santiago, 11 de marzo de 2008.

[...] Nun acto como o que aquí nos reúne, non estaría mal, penso, recoller estas fermosas licións de Xohana Torres e parafrasear con ela: “Nós tamén navegar”. En simultáneo, podemos regresar ao noso punto de partida, regresar ás nais históricas, ás nais simbólicas, como diría a filósofa italiana Luisa Muraro, para construímos a nosa xenealoxía feminina. Ninguén o vai facer por nós. E podemos facelo en chave de restitución, en chave de recoñecemento, de rescate das nosas devanceiras, secularmente esquecidas da historia de Galiza. Porque a historia das mulleres foi borrada do discurso oficial, do ensino académico. Igual que Xohana inscribe a súa avoa na estirpe das sibilas, podemos deitar luz sobre o noso pasado, visibilizando traxectorias femininas que marcaron os nosos pasos e o noso corazón. No mundo laboral, cultural, político, tamén no mundo da investigación... Ese será un modo de devolver a moitas mulleres o lugar que debían ter ocupado e que un pasado, inzado de prexuízos, lles negou. É unha débeda que temos con elas. Así, iremos enchendo as moitas páxinas en branco da Historia do feminino.

Fragmentos da intervención na inauguración da Casa das Mulleres Xohana Torres, 9 de novembro de 2017.

Na inmensa seara, na leira comunal que teño en mente, a do traballo feminino, as galegas colleron a aixada ou o legón para abrir e mover a terra, que estaba a monte. En cada suco que abriron, deixaron o gran, que foi xermolando aos poucos... Ás veces, os lombos de terra, ao caeren no rego, afogaron a semente e outras veces a mera ou o pedrazo estragaron a colleita. Houbo que repetir a sementeira... Mais, dunha ou doutra forma, a final sempre houbo produtos para colleitar...

Desde tempos moi recuados, mulleres de diferentes lugares, orixes e condicións realizaron un importante labor no desenvolvemento social e económico, científico e político e foron fundamentais para a economía familiar e a da sociedade en que viviron. A historia non as nomeou, tampouco o discurso oficial e académico, mais elas existían, estaban por todas partes, sempre presentes na sociedade do seu tempo...

As nosas ancestras foron abrindo os espazos arelados, con moitas dificultades. Mesmo antes de termos nacido, elas foron a nosa voz, que segue ecoando nas prazas, e a nosa luz, porque o facho que acenderon pasou de xerazón en xerazón até chegar a nós. O lume mantívose latente durante os 40 anos da longa noite de pedra mais as lapas volveron prender. Como elas, temos azos, temos ilusión, entregámonos ao traballo con paixón, porque fica aínda moito por facer –seguir removendo o patriarcado leva o seu tempo–. E cada unha facémolo desde a parcela que nos é propia e onde cremos que podemos ser máis úteis. Cando o precisamos, abrimos portas e xanelas para berrar, para cantar, para denunciar, para navegar... A navegación tamén nos pertence. Lembremos o berro-lema de Xohana Torres: “Nós tamén navegar”. Abrimos portas e xanelas para voar, por acudir a esa imaxe da feminista, escritora e filósofa francesa Hélène Cixous: “Voar –escribiu– é o xesto propio das mulleres que aprendemos mil maneiras de pór en práctica esta arte e as súas variadas técnicas, atopando cando o desexamos pasadizos angostos, segredos, entrecruzados”. Xohana Torres ten un verso esclarecedor que enlaza con Cixous: “Liberdade e voo/ son a mesma palabra”. Pois iso, sigamos a navegar, sigamos a voar [...].

ANISIA MIRANDA

Mitos e lendas da vella Grecia. Vigo: Editorial Galaxia, 2022.

Atenea

Atenea (Minerva) era filla de Zeus e de Metis.

Zeus, acirrado por Xea, tragou a Metis e, nese momento, da testa do deus olímpico xurdiu, armada de pés a cabeza e bailando unha danza guerreira, a deusa virxe, a lizgaira Palas Atenea, ou sinxelamente Palas, para os gregos.

O día que naceu Atenea foi esplendoroso. Para lle ver bailar a súa primeira danza, detivéronse as nubes, o mar ficou sereno e o aire trouxo aroma a rosas.

Palas Atenea naceu xa de tamaño normal, e como filla do máis poderoso dos deuses, foi ela a máis audaz das deusas.

Os gregos tiveron en Palas a deusa da guerra, pero das guerras xustas, daquelas que levaban a cabo os pobos para se liberar, e aqueles que o axudaban na loita eran armados con cascos e lanzas de ouro, e feitos invencibles.

Atenea é tamén protectora da agricultura. Informa os labregos sobre os segredos da sementeira, do mellor tempo para recoller a anada, e ensínalles a levar o arado e a domar os cabalos.

Os pescadores e mariñeiros aprenden con ela a facer barcos, e como é amiga dos artesáns, guía a man dos oleiros e ensínalles ás mulleres a bordar, tecer e fiar.

Atenea é unha deusa vixilante, polo que Homero a chamou "ollos de curuxa", ollos que afondan, que o ven todo, que non dormen.

ANA MOREIRAS

Madialeva. Allariz: Aira editorial, 2020.

Día 5. Tarde. Aira de Raposo. Gloria e Mirta

TERESA MOURE

Herba moura. Vigo: Edicións Xerais, 2005.

[...] As técnicas levadas polos colonos, especialmente polas mulleres holandesas, floreceron en América ata considerarse como as formas máis famosas de arte popular. Estas artesanías domésticas, realizadas sen deseños previos, con escasa provisión de materiais e nas condicións de vida máis duras debían ser consideradas un auténtico luxo. As tarefas destas farrapeiras coñecidas co nome de *patchwork* eran realizadas por mulleres que traballaban xuntas, as máis das veces facendo quendas de casa en casa para custearen entre todas o prezo da luz con que se alumeaban ou da leña con que se quentaban, coa idea de faceren *labores da amizade*, como chamaron a estes traballos colectivos feitos para agasallar a un membro da comunidade. A maior parte das veces tratábase de edredóns nupciais para a noiva ou *colchas da liberdade*, que se regalaban aos varóns con ocasión da súa maioría de idade. A chegada do século XX puxo fin ás carencias do pasado, os materiais pasaron a resultar accesibles para todo o mundo e, por primeira vez, comezou a dispoñerse de máquinas. Deste xeito a necesidade de crear labores fermosos con pouco gasto, ou de facer roupas cálidas e protectoras cos materiais dispoñibles esvaeron. Todos os traballos manuais cederon o seu posto aos artigos de fabricación industrial. É certo que todo o que vén das fábricas é fermoso, coas puntadas tan igualiñas, tan ben rematado, mais perdeuse, creo eu, un aquel... Non sabería dicir de que se trata mais cando vexo os edredóns nos comercios agora sinto o que sentirían Rembrandt ou Van Gogh se visen os seus cadros en carpetas, caixas, crebacabezas ou camisetas... Non sei, como se se perdera a maxia... aínda que, claro, as cousas que se fan na casa tampouco non vas dicir que son arte, que arte non son, que as facemos nós que non somos artistas, non é? [...]

NEREA PALLARES

Punto de araña. Vigo: Editorial Galaxia, 2025.

Falabas sen parar, Xela, enchías tódolos ocos de palabras porque encarando o monte os silencios dábanche medo. Latricabas para aseghura-las bromas, non fose que algunha delas se puxese demasiado seria aghora que ‘tabades a punto de chegar ao alto. Botabas palabras como axóuxeres para escorrentar presaxios, atravesada polo susto facendo coma que non, lareteando para anima-las outras cando lles vía-la anqustia na cara, porque ese era o teu xeito de querelas e ghustábache faselas rir. E se nalghún momento quedabas sen algo que disir, asubiabas, que era outra maneira de tapa-los buratos do aire coma paxaro que chía, ou comensabas a cantaruxar baixiño *aí veñen as lanchas de Lira, xa as conoso na vela* e ao dereito seghiache algunha compañeira, con ghana tamén de sursir palabras por fóra da boca para descoselas por dentro, e cantabades xuntas *a de diante é a de Ramă e ä de tras ä de Lamelä*, e logo xa ben alto todas polo sendeiro adiante *ai la la, ai la la*, remangando os baixos de liño pra non emporcallalos e da man sempre.

As mans das comadres estaban coma a túa, Xela, fendidas de traballos, coa carne repregada en ríos. Eran mans vellas cando aínda erades novas, mans naveghables nas engurras. Con aquelas mans fixéra-las trenzas de Soe pequena tantos anos antes de marchar prá escola, antes de que fose unha Soe máis ghrande e desquedellada que quería a melena solta das maiores. Con aquelas mans aprendéranche as vellas a encana-los palillos, a leva-las cincuenta contas do rosario que xa non resabas, a remenda-las redes de pesca e mais a picar, bater, fregar, medir, teser, abonar, seghar, recoller, cargar; a faser cousas para os outros. Se era prá xente que querías case non paresía traballo, pero era. [...]

EMMA PEDREIRA

Os corpos invisibles. Vigo: Edicións Xerais, 2019.

L. C. saíu da fábrica e non foi, como debería, a Stoner House. A súa nai estaba enferma con febre e asubíos no peito e tiña que gardar repouso, así que ela debía encargarse da casa e dos dous irmanciños máis pequenos. Aínda que as veciñas facían unha especie de cesto entre elas para coidar por quendas as crianzas de todas e que así cada muller puidese atender os seus horarios laborais nas fábricas, a señora Count non podía erguerse da cama e aquela paga semanal que lle correspondía tras seis horas diarias na fábrica de rollas na que atopara traballo estaría seriamente mirrada. Iso, se non chegaba o día de incorporarse, aínda mareada e feble, e na porta xa lle dicían que non a precisaban máis, que no seu lugar entrara outra, máis nova, máis rápida, máis barata.

A señora Count tusía e estarrecía a cada pouco, aínda que suaba. Era normal nela ter estas infeccións, pois pasaba todo o día entre augas e paredes frías á intemperie e coa teta fóra para aleitar os dous naipelos. Cando era así, L. C. corría á casa nada máis saír da fábrica e tomaba as rendas de todo o doméstico. Á súa idade xa podía ser nai dos seus propios cachorros, poucos máis anos ca ela tiña a súa nai cando nacera o seu irmán maior, o Jamie. [...]

CHARO PITA

Velliñas. Pontevedra: OQO Editora, 2023.

Había unha vez dúas velliñas: Antea e Filipa

As dúas velliñas

vivían xuntas,

comían xuntas,

durmían xuntas,

soñaban xuntas...

[...]

MARÍA XOSÉ PORTEIRO

As benfaladas. Vigo: Editorial Galaxia, 2024.

[...] No século XIX, primeiro en Alemaña e posteriormente en Francia, instaurouse o ensino obrigatorio para as mozas. Este acontecemento coincidiu coa aparición dun fenómeno coñecido como a loucura das mulleres pola lectura de novelas e poesías, que consegue a reprobación dos homes por considerala un costume pernicioso. O certo foi que para moitas mulleres supuxo unha auténtica anticipación da vida a través da novela. O libro, sinxelo instrumento de evasión, converteuse nunha fuga cara adiante do cotián e o fin da tranquilidade doméstica. A sociedade "está en perigo" porque a lectora non cumpre co seu oficio de esposa e nai, nin coa súa misión como muller de coidar da orde íntima da familia e o fogar. Ler é soñar e supón escapar a normas e convencións, evadirse..., exactamente o contrario do permitido a unha muller na sociedade do século XIX.

O salto a outro tipo de obras máis informativas aconteceu deseguido. A lectura converteuse no instrumento eficaz dunha socialización desexada por un público feminino que atopa na nova industria da edición a resposta a unha demanda cada vez máis esixente. Da lectura intensiva da Biblia como único libro posible algúns anos antes, pásase a unha lectura extensiva de varios textos que só se len unha vez. En Alemaña nacen os salóns de lectura, que xunto co teatro se converten nos únicos lugares onde se reúnen os dous sexos nunha mesma comunidade de intereses. O paso de lectora a autora no século XIX é lóxico, pero é observado criticamente por consideralas mulleres que abandonan "sen escrúpulos" o seu espazo feminino. Cando o poeta Clemens Brentano coñece que súa irmá quere escribir, afirma, escandalizado, que "é unha desgraza [...] Bettina podía desempeñar moi ben o seu papel de anxo se non soltase na praza pública mellor, o máis íntimo de si mesma". Aurora Dupin, que publica baixo o pseudónimo masculino de George Sand convértese en branco de burlas: "Na súa pipa e novelas só atopamos a máis profunda e desprezable vulgaridade". Non é de estrañar, polo tanto, que moitas mulleres se acollesen ao anonimato para dar renda solta á súa necesidade de escribir, ou que utilizasen un pseudónimo masculino, case sempre usando o nome dos seus maridos. [...]

MARÍA REIMÓNDEZ

Volvo! O regreso de Usha. Vigo: Edicións Xerais, 2016.

[...] Cando chequei á casa pola tarde sorprendeume ver a bicicleta da mestra Geetha (a mestra sempre vai en bicicleta a todas partes) diante da porta da casa da señora Nagamma e aínda máis atopala a ela diante da miña casa. Non tiña moi claro o que pasaba pero parecía cando empezan a arremuiñarse nubes e vai comezar unha gran treboada. A mestra sentaba no chan con miña mai tomando un té, eu entrei algo abraiada (a mestra na casa!) e metínme no meu cuarto. Ata me deu algo de vergonza. Por que ultimamente me daban vergonza algunhas cousas? Miña mai respondía sempre con non sei aue das hormonas. En realidade, metínme no cuarto tamén para escoitar porque tiña que saber que demo pasaba.

–Non sei que farán -diciu a mestra.

–É un tema moi complicado -contestaba miña mai.

–Pero como poden quitar a unha nena da escola quince días por semellante cousa a estas alturas?

Referíanse a Lakshmi? De que falaban? A mestra continuou:

–E menos mal que non a deixan fóra da casa, como fan nas aldeas!

Eu non entendía nada. Miña mai comentou:

–Nas aldeas de Devastana xa non.

–Non? Non existe esa práctica de facer durmir ás mulleres fóra da casa e mesmo da aldea cando teñen a regra? -preguntou a mestra.

–Si existía, pero xa non.

–E como foi iso? -preguntou abraiada a mestra.

–Pois con moito traballo -riu miña mai-. Levamos polo menos dous anos na chamada alianza pola saúde menstrual. Púxoas en marcha unha profesora da Universidade de Tiruchy, en TAMIL Nadu -TAMIL Nadu de novo! Pensei, sen podelo evitar, en Surya e nese sorriso que tiña que lle chegaba ata os ollos- e despois de dous anos de sesións de diálogo conseguimos que as mulleres e as nenas non teñan que durmir ao raso cando teñen a regra.

ANA ROMANÍ

“Nas casas das amigas” en *As amigas. O libro das amigas*. Edición facsimilar do Consello da Cultura Galega, 2026.

NAS CASAS DAS AMIGAS

Sempreviva Bego na luz da flor que alegra os anos contigo

A Begoña Caamaño

Para Amanda

Nas casas das amigas
unha luminosa ausencia
prende na sombra e canta
abre as fiestras entornadas
entra como vento a luz e incendia
esta dor que anoa os pasos polos cuartos

Nas casas das amigas
a memoria ilumina cada estancia
Andan temerosas nos recordos
e xuntan e repasan un a un
cada riso cada xesto
cada bico que acariñan
no seu colo
entre os dedos
non caia e esvare a luz
como area polo tempo

Desde hai tres meses
son así os días nas casas das amigas:
a sombra inflamada dunha dor de hospital
e a paixón alegre que contaxia miña señora
tantos anos contigo

Os mapas desta vida desta morte
cantan *na mariña entre loureiros*
alba de rosados dedos a tinguir de azul
a noite os seus estreitos corredores

e alóngase como un paxaro exhausto a perda
pousa nos marcos das portas nos mails de *pankreator*
nas cestas e nas fotos nos *beijinhos mil* de *begoenlila*
nas caixas que por sempre os gardan

Ao abrir as portas nestas casas
entra audaz rozando o aire
unha paixón de vida entusiasmada
algo que nos ata á luz
unha luminosa ausencia
que prende na sombra
e canta
nas casas das amigas

31 de xaneiro de 2015

TANXUGUEIRAS E FILLAS DE CASANDRA

Quen é a que canta?, 2024.

Para a nena que sempre cantaba,
estamos hoxe.
Soíña no seu cuarto imaxinaba,
estamos hoxe.
Que alén de si mesma, alguén a escoitaba,
Estamos hoxe, estamos hoxe.

Quen era eu onte?
Quen era eu onte?
Dime

Quen era eu onte?
Quen era eu onte?
Quen?

Quen era eu onte?
Quen era eu onte?
Quen é a que canta por min hoxe lonxe?

Quen era eu onte?
Quen era eu onte?
Dime

Quen era eu onte?
Quen era eu onte?
Quen?

Quen era eu onte?
Quen era eu onte?
Quen e a que canta neste xogo de palmas?

Xogos de palmas olladas cruzadas,
médrannos voces de espiñas e nanas.
Sempre durmimos coa luz apagada,
para coñecernos os monstros e as fadas.

Levo gravados no peito os folgos da avoa que hoxe me salvan.
Aínda sinto os aloumiños que me daba miña nai cando choraba.
Piso co paso pesado para marcar camiño a quen lle faga falta.
Xogos de nenas son os que me sanan.

Xo...

Xogos

Dime

Quen era eu onte?

quen e a que canta por min hoxe lonxe?

Xo...

Quen é a que canta?

Unha nena canta soa,

outra escoita o seu cantar.

Os seus ollos brillan xuntas,

nunca volven soas xogar.

Quen é a que canta?

Quen é a que canta?

Quen é a que...

Quen é a que...

Quen é a que canta?

SUSANA SÁNCHEZ ARÍNS

Arte menor. Santiago de Compostela: aCentralFolque, 2020.

roda

juntas
sempre trabalhamos

apanhar as patacas
um rego cada
ser a primeira
a encher o caldeiro

na cozinha
dia do patrão
depenicar codornizes
bater ovos
preparar o salpicão
banco corrido
umas com as outras
facas na mão
que mais há por fazer

no poço da presa
esfregar os muros
extirpar raízes
ceivar anguias

o susto da viscosidade
ciscar água e rir

juntas
sempre trabalhamos
e nunca antes
esta intimidade
de nos olhar dentro dos olhos

XIANA DO TEIXEIRO

Tódalas mulleres que coñezo, 2018 (cinema documental).

Do persoal ao político, as vivencias de mulleres diversas evidencian como de masculinizada e violenta segue a ser a rúa hoxe en día. En tres conversas reveladoras con amigas, colaboradoras e estudantes de secundaria, a directora busca artellar un discurso sobre o medo que non fomente o medo, un discurso sobre a violencia que non resulte violento. Cine directo e horizontal, autocrítica e ruptura do relato. Unha historia de sororidade universal.

CARME VARELA

As desterradas. Vigo: Edicións Xerais, 2023.

PERSONAXES

SOR GUIOMAR. A quen todas chaman abadesa. Unha muller duns cincuenta anos. Muller de carácter. Bo e malo, segundo o momento e o día.

SOR ELVIRA. Unha monxiña vella que está no mosteiro dende que tiña nove anos. Descendente da familia de san Paio, o Neno Mártir.

SOR EINÉS. Unha monxa das de ora et labora de toda a vida que xa está de volta de moitos camiños.

A NOVIZA TAREIXIÑA. Unha mociña que quere crer moito en Deus e ser boíña, e non sempre o consegue.

ANDREA. Unha moza da aldea, criada dos pais de Tareixiña, que leva e trae o que as monxas lle piden e lle mandan, e tamén algunhas cousas que nin lle piden nin lle mandan.

A SOMBRA DUNHA MONXA. Quizais o espírito da abadesa Beatriz Cabeza de Vaca ou de calquera outra monxa de Albeos que contempla, moi de lonxe, o día derradeiro das monxas touquinegras no mosteiro de San Salvador de Albeos.

[...]

BIBLIOGRAFÍA

Sobre a temática desde ano recollemos aquí as fontes de información utilizadas para a elaboración desta escolma, especialmente aquelas sobre as mulleres do Lyceum Club Feminino de Madrid. As referencias bibliográficas que se propoñen na selección de textos achéganse no espazo dedicado a cada un deles.

Biblioteca Nacional de España. (s. d.). XI edición [Día de las Escritoras].

<https://www.bne.es/es/dia-escriptoras/ediciones/xi-edicion>

Consello da Cultura Galega. (s. d.-a). Cartografías. Recuperado o 9 de outubro de 2026, de

<https://consellodacultura.gal/cartografias/index.php>.

Consello da Cultura Galega. (s. d.-b). Colectividades e organizacións. Álbum de Galicia.

Recuperado o 9 de outubro de 2026, de

<https://consellodacultura.gal/album-de-galicia/colectividades-e-organizacions.php>.

Consello da Cultura Galega. (s. d.-c). Mulleres. Álbum de Galicia. Recuperado o 9 de outubro de

2026, de <https://consellodacultura.gal/album-de-galicia/coleccion.php?etiqueta=6437>.

Consello da Cultura Galega. (s. d.-d). Que é o Álbum de Mulleres.

<https://consellodacultura.gal/paxina.php?id=7069>.

Día das escritoras 2026 nas
Bibliotecas Escolares de Galicia